

Jakob Rigler

O AKCENTUACIJI SUFIKSA *-OST*

V slovanski akcentologiji je še nešteto spornih vprašanj, vendar je verjetno, da se je akcentuacija pri derivaciji ravnala v glavnem po naslednjih principih: Nekateri sufiksi (oziroma tudi končnice) so imeli svoj poseben poudarek (naj ga že imenujemo kakorkoli), drugi pa ne. Če je pristopil k cirkumflektirani podstavi sufiks, ki ni imel svojega poudarka, je akcent ostal na začetku; če je pristopil k cirkumflektirani podstavi sufiks s svojim poudarkom, je akcent prešel na sufiks (ali nastopil novi akut); če je pristopil k akutirani podstavi sufiks brez svojega poudarka, je ostal akcent nespremenjen na podstavi; če je pristopil k akutirani podstavi sufiks s svojim poudarkom, je akcent ostal na podstavi, a slovansko dialektično je prešel v novi cirkumfleks; če je k oksitonirani podstavi pristopil sufiks brez svojega poudarka, je akcent na sufiksu; če je k oksitonirani podstavi pristopil sufiks s svojim poudarkom, je akcent prešel proti začetku besede kot novi akut. Shematično bi bilo mogoče to prikazati takole:

$$\begin{array}{rcl}
 \text{—} \searrow \text{—} & + & \text{—} \text{—} = \text{—} \frown \text{—} \\
 \text{—} \searrow \text{—} & + & \text{—} \cdot \text{—} = \text{—} \text{—} \cdot \\
 \text{—} \nearrow \text{—} & + & \text{—} \text{—} = \text{—} / \text{—} \\
 \text{—} \nearrow \text{—} & + & \text{—} \cdot \text{—} = \text{—} \wedge \text{—} \\
 \text{—} \cdot \text{—} & + & \text{—} \text{—} = \text{—} \text{—} \cdot \\
 \text{—} \cdot \text{—} & + & \text{—} \cdot \text{—} = \text{—} \cdot \text{—}
 \end{array}$$

Sufiks *-ost* verjetno ni imel svojega posebnega poudarka. Glede na to se je teoretično vzeto razvijal v kombinaciji z različnimi možnostmi akcentuacije podstave, iz katere je tvoril abstraktne substantive, takole:

1. $\nearrow + - = \frown$ — k *mōldō* (sle. *mlād*, rus. *мóлод*) je *mōldost* (> sle. *mladōst*)
2. $\nearrow + - = \swarrow$ — k *stārō* (sle. in shr. *stār*) je *stārost* (sle. *stūrost*)
3. $- \cdot + - = \text{---} \cdot$ — k *mōdrō* (shr. *múdar*) je *mōdrōst* (čak. *mǔdrōst*)¹

V današnji srbohrvaščini je močno zastopan tretji tip s prvotnim akcentom na sufiksu. Vondrák² ima srbohrvaške tvorbe tipa štokavsko *drágōst* ali *drágost*, gen. *drágosti*, kar ustreza čakavskemu *dragóst*, gen. *dragōsti*, za regularne. Vendar so lahko analogične, saj dobimo ta tip tudi pri izvedenkah od podstave s starim akutom, kot npr. *vjérnost* (prim. pa tudi čak. *lakomóst* poleg *lākomost*),³ kar nam dokazuje ekspanzivnost tega tipa. Stik cirkumflektiranega in oksitoniranega tipa je bil lahko v določni obliki pridevnika (čak. *drāgī -ā -ō : krátkī -ā -ō*, štok. *drāgī -ā -ō : krátkī -ā -ō*) pa tudi v večini sklonov nedoločne oblike. V nasprotju s srbohrvaščino ruščina ne pozna tretjega tipa; tam so pri derivaciji od oksitonov uporabili akcentuacijo določne oblike adjektiva (короткость). Kot ni treba tipu *drágōst* prisojati primarnosti, pa tudi ne moremo dvomiti sploh o obstoju oksitonskega tipa kot L. Sadnik,⁴ ker nam, kot bomo videli, poleg tega, da je zanj povsem dana teoretična možnost, potrjuje njegov obstoj tudi slovenščina.

Na prvi pogled se sicer zdi, da tudi slovenščina nima tretjega tipa, ker je videti, kot bi bile oblike tipa *modrōst*, *visokōst* analogične po tipu *mladōst* < *mlādost*. Slovenščina res ni šla v tisto smer kot srbohrvaščina, to se pravi v intenzivno razširjanje tretjega tipa, kar je tudi razumljivo, ker so v slovenščini naglasne razmere pri pridevnikih zaradi dosledno izvedenega novega cirkumfleksa pri določni obliki pridevnikov s starim akutom — ta se je analogično razširil tudi k prvotno oksitoniranim primerom (*krátki* namesto *krátki*) — drugačne kot v srbohrvaščini. Drugačne so bile analogije med pridevniškimi tipi in v vzročni zvezi s tem so tudi drugačne analogije pri abstraktih na -ost. Drugačno situacijo in

¹ Glej Belić, *Zametki po čak. gov.* 50; *múdrost* navaja še Mažuranić, *Slovenica Hèrvatska* I², str. 114. Drugod v srbohrvaščini je nastopila oblika *mǔdrōst* (Vuk; ARj), ki jo Leskien (*Untersuchungen* 123) navaja kot edino s takim akcentom od oksitonov. Je pa mogoče iz srbohrvaščine navesti dovolj primerov, ki bi ustrezali nastavljenemu *mōdrōst*, (seveda niso vsi prvotni, ampak analogični), npr.: *okrúglōst*, *podmúklōst*, *krátkōst*, *rúžnōst*, *hrábrōst* itd.

² Vondrák, *VSG* I², 648 sl.

³ Belić, *Zametki* 50.

⁴ L. Sadnik, *Slavische Akzentuation* I, 63.

drugačne možnosti za analogije pa je povzročil zlasti tudi premik cirkumfleksa za zlog naprej (*mlâdost* > *mladôst*). Vendar oblike kot *modrôst* itd. niso direktno analogične po *mladôst*, ampak predstavljajo staro akcentuacijo, posplošeno iz odvisnih sklonov.

Izhajati moramo iz akcentuacije *modrôst*; gen. je bil *modrôsti* (na *o* novi akut). Glede tega primerjaj npr. akcentuacijo posesivnega sufiksa *-ov*, ki prav tako kot *-ost* v slovenščini (vsaj v večini dialektov) ne povzroča metatonij in akcentskih premikov. Tudi ta *-ov* ima v izvedenkah od oksitonov novi akut, npr. od *bezëg bezgã* je *bezgôv* z akcentom na *o*, ki je v nezadnjem (večkrat analogično ali zaradi *u* tudi v zadnjem) zlogu podaljšan *bezgôpa* (prim. tudi *kraljôpa* ipd.). Na akcent *modrôsti* kažejo tudi srbohrvaške oblike štok. *drâgosti*, čak. *drâgôsti*.

Ker je v slovenščini pri staroakutiranih *i*-jevskih substantivih nastopil v zlogih pred končnico novi cirkumfleks, in sicer pri tipu *nît nîti* (namesto *nîti*) samo v nekaterih dialektih (med drugim v dolenjščini), pri večzložnicah pa menda splošno, je enako kot pri *zibël *zibêli* > *zibêli* nastopilo tudi *modrôst modrôsti* > *modrôsti*, kar je v dolenjščini dalo *modrôst modrûsti*,⁵ oziroma zaradi premika akcenta z zadnjega zloga *môdrost modrûsti*.

Slovenščina, ki premični akcent nasploh rada odpravlja, posebno še v večzložnicah,⁶ je do zdaj odpravila tudi tip *môdrost modrôsti*. S po-

⁵ V dolenjščini sta glede na zgodnejše ali kasnejše podaljšanje *o*-ja možna dva refleksa: *u* ali *uo* (po Pleteršnikovi oznaki *o* in *o*). V *i*-jevski fleksiji gre verjetno za razmeroma star novi cirkumfleks, za dolžino pred normalnim daljšanjem kratkega akuta, saj ima dolžino v tem tipu tudi prekmurščina, npr.: *nît nîti*, *rît riti* (Gomilice), *prâkôy prâkôulj* (Cankova — glej Pável, A vashideg-kúti 35, 80), ki tistega podaljšanja, ki je v dolenjščini dalo refleks *uo* (*o*), sploh ni izvršila. Zato v dolenjščini lahko pričakujemo *u*. Temu pa bi nasprotovala oblika *tôpol topôli*, ki predstavlja isti akcentni tip kot *môdrost modrôsti* in ki jo Pleteršnik navaja za dolenjščino. Vendar so pri tej besedi možni različni vplivi, ker nastopa z različnimi oblikami sufiksa. Poleg doslej navajanih oblik poznam iz dolenjščine še *tapuôla* (Sinovica), *topuôla* (Ribnica) z refleksom normalno podaljšanega novoakutiranega *o* (iz dialekta ni mogoče določiti, za kakšen *l* gre, a glede na novi akut bi imela rekonstruirana oblika še najverjetneje *lj*: **topolja*). Razen tega bi od oblike **topôl* **topôli* bil adjektiv *topôlov* z regularnim refleksom *uo* (*o*). Vse to bi lahko vplivalo tudi na vokalizem v obliki *topôli*, če taka oblika sploh eksistira in ni Pleteršnik umetno napravil akcentuacije (tudi npr. Pleteršnikova akcentuacija besede *vrhôl* -a s sufiksom *-ol* je sumljiva).

⁶ Primerjaj npr. posploševanje akcenta v tipu *dežêla -ê*, *toplôta -ê* celo v takih dialektih, ki poznajo pogosto premični akcent še v tipu *zîma zimê* (Ribnica: *zîma zamiê*, toda *zadôba zadôbe*), posploševanje vokalne kvalitete v *toplôta -o*: *gorkôto -a* ipd.

splošitvijo akcenta iz stranskih sklonov je nastopilo *modrôst modrôsti*, in sicer kljub temu, da se ta tip pri drugih sufiksih (npr. *zibel zibêli*),⁷ čeprav je tudi tam že v izumiranju, vsaj deloma še drži. To pa zato, ker pri drugih sufiksih ni bilo paralelnih tipov, ki bi imeli nominativni in genitivni akcent enaka, kot je bilo to pri sufiksu -ost, kjer je bilo poleg *môdrost modrôsti* tudi *mladôst mladôsti*. Ker je bilo primerov tipa *môdrost modrôsti* razmeroma malo, a istočasno večje število primerov, kjer je bil -ost bodisi stalno nenaglašen (*stárost*) ali pa je imel v nominativu in v večini sklonov praviloma (izjeme so bile zveze s predlogi) akcentuirano dolžino (*mladôst*), je toliko lažje prišlo do posploševanja enotne akcentuacije pri isti besedi za vso fleksijo.

Zadnje ostanke tipa *môdrost modrôsti* najdemo pri Trubarju. To kar je doslej veljalo za grafično prenašanje sufiksov -ust in -ost (-ust v dolenjščini za -ôst, a -ost nenaglašeno) z ene osnove na drugo,⁸ se nam ob podrobnejšem pregledu odkrije kot zadnji ostanki starih akcentskih tipov. Doslednost, s katero piše Trubar pri besedi *modrost o* v nominativu (in seveda v akuzativu) in *u* v drugih sklonih, takoj izpodbije vsak dvom o pravilnosti njegovih zapisov in razlago, češ da gre za mešanje ali grafično izravnavanje. Za doslednost Trubarjeve pisave primerjaj: *modroft* K (1550) 215, 225; Mat 29 b; K (1555) C 1 b, E 2 a; NT I₁ m 4 b, cc 4 a; NT I₂ 35, 111, 203, 205, 238, 350; Reg M 4 a, Y 2 a, h 4 a; PDL (1561) 28 a, 29 a, 87 a; Ps 42 a, 96 b; Pav 13 a, 34 a, 38 a (2-krat); P (1574) 139; KDI 48; NTPD 374; CNT I 57; CNT II 206; *Modroft* K (1555) D 8 a; Mat 26 a, 34 b; NT I₁ f 2 a, l 1 b (2-krat), l 2 a, l 3 a, p 2 b, t 3 a, y 4 a (2-krat), aa 1 b, aa 4 b, bb 1 b; NT I₂ 30, 40, 184; Reg G 1 b, X 1 b; NT II e 3 b, d 3 a, d 3 b (2-krat), 19 b; PDL 29 a (2-krat), 29 b, 30 a (4-krat), 32 a, 75 b; Art 27 b; Ps 10 a, 24 a, 91 b, 191 a, 198 b; Pav 34 a; P (1574) 139; NTPD 108 (2-krat), 119, 120, 121, 297, 311, 429, Mm 2 b (2-krat); CNT 50; *modrosT* Ps 41 a; KDI 77, 439; NTPD 101, 257, 389, 436; CNT I 156, 334; CNT II 204; *ModrosT* Ps 200 a, 203 a; KDI 102, 153, 266; CNT I 43 itd. — *modrufti* K (1550) 207, 209, 215, 216; NT I₁ l 4 a, p 1 a, r 2 b, t 3 a, y 3 a; NT I₂ 156, 164, 165, 347, 348, 351; Reg D 4 b, F 1 b, N 4 a, V 1 a, Y 2 b, Z 3 b, f 1 a; PDL 29 b, 30 a (3-krat), 30 b, 46 b, 56 b; Art 95 a; Ps 10 b, 43 a; Pav 4 b, 9 a, 9 b, 37 a, 37 b, 38 a; KDI

⁷ Akcentuacija *zibel zibêli* je še precej pogostna po Dolenjskem in Notranjskem (prim. npr. Skrabec, Cv. XIV, 11 c; Rigler, JNG 120), še pogostejše jo dobimo pri sestavljenkah: *senôžet senôžêti*.

⁸ Tako Ramovš, KZSJ 197.

273; NTPD 102, 173, 258, 299; CNT II 167, 168, 203; *Modrufti* K (1555) G 7 b; NT I₁ c 4 a, g 1 a, l 1 a, l 1 b (3-krat), m 2 b, o 2 b, o 3 b, r 4 a, t 3 a (3-krat), aa 1 b, aa 4 b, ce 3 b (2-krat); Reg G 2 a, K 1 b; NT II e 4 b; PDL 29 a (2-krat), 29 b, 30 b, 31 a, 45 b; Ps 7 b; P (1574) (6 b; KDI 260; NTPD 104, 118; *modruftio* K (1555) D 4 a; NT I₁ k 3 b, u 3 b; Reg N 3 a, R 1 a, f 1 a, h 4 a; NT II c 1 b; PDL 30 a; Ps 4 a; Pav 36 b, 40 a; NTPD 163, 207, 256; CNT II 203, 208; *Modruftio* NT I₁ l 1 a; Ps 236 a; *fmodruftio* K (1555) C 7 a; Pav 16 b; KDI 357, 456; NTPD 155 itd. Izredno redki so drugačni zapisi: *Modruft* NT I₁ o 2 b; *modruft* CNT II 173, kar bi, če ne gre samo za napake, lahko kazalo na prve začetke analogičnega vdiranja akcentuacije stranskih sklonov v nominativ, in *modroftio* Reg R 3 b; Pav 35 b, a še to zadnje je v novi izdaji v CNT II 200 popravil v *modruftio*.

Tudi beseda *norost* je najbrž spadala v ta tip, vendar pri njej nima Trubar več dosledne razporeditve *o*-ja in *u*-ja, prim.: *norroft* NT I₁ aa 4 b; PDL 29 b, 30 b, 69 a; Pav 73 a; *noroft* Reg Z 4 a; *Norroft* PDL 28 a, 29 a, 29 b, 32 a; *Noroft* Ps 92 b; *norosT* CNT II 252; *norrufiti* K (1555) M 6 a; *norufti* Ps 74 a, toda tudi *is norofti* Reg R 1 b; *vnorrofti* PDL 70 a; *vnorofti* KDI 164; *tei norofti* NTPD 167. Ni jasno ali gre za posploševanje nominativnega akcenta ali za podobno akcentuacijo kot pri *v mladosti* (glej spodaj), vendar je treba pripomniti, da so tudi pri pridevniku *nor* v dialektih zelo pogostne akcentske analogije in celo nepravilnosti.⁹ V ta tip spada tudi *shirokoft* (izgovorjeno *širókost*) NTPD 481, vendar nimam izpisane nobene oblike iz stranskih sklonov. Pri *vročost* je stari nominativ že izpodrinjen po refleksu ostalih sklonov, prim.: *vrozhuft* Mat 50 a; NT I₁ z 4 a; Reg H 2 a; NTPD 312; *urozhuft* NT I₂ 58 in seveda *vrozhufti* NT I₂ 426; Reg R 3 b; NT II e 2 a; KDI 79, 364; NTPD 172, 411; CNT I 609; *Vrozhufti* Art 103 a; *urozhufti* Reg A 3 b; *Vrozhuftio* NTPD 104; *vrozhuftio* NTPD 411 itd., isto velja za *VfigamogozhusT* KDI 82. Prav tako je po *Viffokufti* NT I₂ 232 nastopilo tudi *viffokusT* NTPD 408. Meša pa Trubar reflekse le pri *shibkuft* K (1550) 116, 123; *shibkuft* K (1555) E 5 b; Reg D 1 b; poleg *shibkoft* K (1550) 115; *shibkoft* NT I₁ ce 3 b; Reg K 1 a; *shibkofte* »šibkosti«

⁹ V Ribnici npr. *nuôr nuôra norû, ta nuôr -a -u*, kar kaže, da je nedoločna oblika s svojim vokalizmom (ki bi regularno lahko izhajal samo iz nazala) izvedena sekundarno glede na določno (kjer je tak refleks pravilno nastal pod novim akutom) analogično po tipu *mlad*.

Reg Q 3 b (vendar piše običajno *šibkota*),¹⁰ kar je najbrž tvorjeno po dveh tipih, in v nekaterih primerih, ki so jasno umetne tvorbe, kot *dopolnoftio* Pav 13 b poleg *dopolnuftio* CNT II 174 ipd. ter zaradi rime z *Milosti* tudi *teshkofti* P (1574) 137 in *Skriunofti* P (1574) 140. Drugod piše pravilne reflekse. Tako ima npr. redno pisan *o* v primerih kot: *čistost*, *nečistost*, *gvišnost*, *hočljivost*, *hotljivost*, *lakomnost*, *milost*, *ne-milost*, *nedolžnost*, *nemarnost*, *nizkost*, *obilnost*, *pohlevnost*, *pokornost*, *nepokornost*, *potrebnost*, *pravičnost*, *prijatljivost*, *polnost*, *popolnost*, *starost*, *strohnlost*, *nevernost*, *trezivost* »treznost«, *zastopnost*, *žihrost*, *nežihrost* »negotovost« itd. Prav tako piše dosledno *u* v primerih kot: *grenkust*, *krotkust*, *skrivnust*, *svetust*, *slabust* (ali *slobust*),¹¹ *težkust* itd.¹² Le v rimi z *Milofti* dobimo tudi prej omenjeno *teshkofti* P (1574) 137 in *Skriunofti* P (1574) 140.

Pri prvem tipu (*mladost*) je sprva ostal akcent, ki je bil cirkumfektiran, na začetku. V posameznih sklonih in v zvezi s predlogi se je spreminjal po znanih akcentskih zakonih. Če je *h* genitivu *mlâdosti* pristopil predlog, je nastopilo npr. *dž mladosti*, kar je dalo v slovenščini *mladôsti* in *do mlâdosti*. V nekaterih sklonih, kot v lokativu, je akcent prehajal na končnico: *v mladosti*. Torej enako kot pri substantivih *jesen* ipd., kjer poznamo še zdaj nekatere adverbialne zveze s takšnim

¹⁰ Prim. npr.: *šibkota* Art 34 a, 53 b; NTPD 270; *Šibkota* PDL 29 b; *šibkote* Reg H 3 b, c 4 b (2-krat); NT II d 2 b, 10 a; PDL 70 b, 72 b, 80 b; Art 85 b; Pav 56 b; *šibkoti* NT I dd 3 b; Reg N 2 a; NT II 13 b; PDL 30 a, 52 b, 71 b; Art 47 a, 53 b; *šibkoto* Reg I 2 b; Art 51 a, 53 a; NTPD 31, 32, 190; CNT II 276, 277 itd. Glej tudi opombo 21.

¹¹ V dolenjščini je adjektiv *slab* cirkumfektiran.

¹² Primerov za vse te besede ni mogoče navajati, ker bi obseg članka preveč narastel. Večinoma so te oblike precej pogostne in jih je mogoče na hitro dovolj najti v Trubarjevih delih. Od redkeje rabljenih oblik prim. še: *britkuft* NT I dd 4 b; NT I 259; *britkusT* CNT I 335; *cilluft* »celost« PDL 73 a; *Mehkuft* Reg K 4 b; *juitluft* NTPD 482; *terdufti* Mat 47 b; CNT I 79; *terdnuft* K (1550) 39; Ps 41 b; *terdnufti* NTPD 173; za izvedbo od samostalnikov prim. *mozhufti* A (1550) 23 poleg *mozhufti* Pav 19 b; CNT II 182. Glej še primere v opombi 21. Sem spada pri Trubarju tudi beseda *večnost*, ki jo redno piše z *u* (edini izpis, ki ga imam pri tej besedi z *o*: *vuezhnosti* P (1567) 81, je v novi izdaji v P (1574) 81 popravil v *vezhnosti*). Seveda gre tu za govorjeno *večnůst* in ne kot misli Ramovš, KZSJ 197, za grafično analogijo. Danes se nam zdi ta akcentuacija nemogoča, toda upoštevati moramo, da gre danes pri *večnost* in pri adjektivu *večen* za cerkveni izgovor z neregularnim vokalizmom, pogostokrat z neregularno intonacijo, zato bi šlo potemtakem lahko tudi za neregularno akcentno mesto. Še najverjetneje pa so živele oblike z dubletno akcentuacijo (v Trubarjevem govoru seveda oblika *večnůst*). Pri tem bi opozoril tudi na dvojno akcentuacijo pridevnika *večen* v srbohrvaščini.

akcentom, kot na *jēsen* < **nā jesen* ali narečno *jesēni* < **jesenī*,¹³ medtem ko je sicer do zdaj slovenščina pri večzložnicah tega tipa posplošila enotno akcentuacijo in ohranila starejše stanje vsaj deloma le pri enozložnicah.¹⁴ Čakavščina ima starejšo akcentuacijo še ohranjeno in jo celo analogično širila na staroakutirane primere.¹⁵

Zaradi slovenskih akcentских premikov (cirkumfleksa za zlog naprej in kratkega končnega za zlog proti začetku) in razvoja vokalizma bi pri tem tipu pričakovali v dolenjščini naslednje teoretično nastavljene oblike: *mladūst*, *mladūsti*, *od mlādosti*,¹⁶ *od mūje mladūsti*, *v mladōsti*. Pri Trubarju je pri besedi *mladost* deloma še ohranjeno takšno stanje, prim.: *mladufti* Ps 255 a; Pav 58 b, 63 b, 71 b; CNT II 239, 251; *od mladofti* KDI 360; *od muie mladufti* Mat 48 a; NT I₂ 56, 227; Ps 127 a, 127 b; CNT I 81, 319; *muie mladufti* Ps 50 b; *od te lipe Mladufti* Ps 25 a; *od te Mladufti* Ps 87 b; *Vmladofti* Art 83 b, 84 a; *omladofti* KDI 116, 152 (2-krat), 366, 396 (2-krat); *o mladofti* Reg a 4 a; *v ti mladofti* K (1553) M 6 a; *V nega mladofti* NT II c 1 a. Vendar so redke oblike tudi že analogične: *od mladufti* NT I₁ o 3 a; Pav 73 a; CNT II 253. Analogične so v tisto smer, kjer je pozneje analogija popolnoma zmagala. Torej tudi v tem primeru ne gre za kako Trubarjevo grafično prenašanje sufiksa *-ost* z *o* od primerov kot *starost*.

Pri drugih primerih tega tipa ima tudi Trubar že posplošen *-ōst* (= *uft*) v vse sklonе.¹⁷ Da se je pri besedi *mladost* stara akcentuacija dalj držala, je morda vzrok v njeni večji frekventnosti, razen tega so izrazi *od mladosti* in *v mladosti* rabljeni adverbialno in v adverbialnih

¹³ Npr. v notranjščini, glej Rigler, JNG 43.

¹⁴ Dosledno od singulara še v lokativu, ki je z redkimi izjemami (prim. v Ribnici *zpičēō*) nadomestil tudi dativ. V predložnih genitivih je stari akcent že precej redek; nekoliko pogostejše je le *do nōči*, *brez jēdi*, *brez skŕbi*, drugod pa redko (*do kūstō* — Škrlovica ipd.). Primeri kot lokativ *pomōči* so novi, analogični po *moč*, loc. *mōči*.

¹⁵ Glej primere pri Belić, Zametki 50.

¹⁶ To je najobičajnejša možnost. Druga možnost bi bila **do mlādosti*, kot dolensko *at spūmladī* (Podgora pri Dobropolju), *ot spūmlada*, *do iēsenā* (Ribnica), *mbūga imiē* (navaja Škrabec, Cv. III, 11 b), kjer gre za še neraziskano pojavljanje novega akuta.

¹⁷ Morda gre za ostanek te akcentuacije še pri obliki: *pres vŕiga vraska oli gardo'ti* KDI 388, kjer predlog sicer ni ponovljen, vendar bi bila lahko akcentuacija abstrahirana iz predložne zveze. V drugih zvezah dobimo: *oli gardu'ti*, *oli bole'ni* PDL 36 a; *nekar te gardu'ti na tim meŕjei* KDI 390; *gardu't* NTPD 166; *tei gardu'ti* NTPD 168.

zvezah se stara akcentuacija bolj drži.¹⁸ Analogijo pri drugih primerih¹⁹ so pospešili podobni vzroki kot pri *módrost modrósti*; namreč dejstvo, da so eksistirali primeri s tem sufiksom, ki so bili sicer v drugem tipu, a so imeli v določenih stičnih točkah enakšno akcentuacijo — v tem primeru tip *modrost*, ki v predložnih zvezah (in morda tudi v lokativu) ni premikal akcenta (torej *modrósti* in *od modrósti*).

Pri drugih starejših piscih nadaljnega poteka analogij v razvoju akcentuacije sufiksa -ost ne moremo več podrobno zasledovati, ker so že pričeli mešati *u* in *o* za cirkumflektirani *o*, česar pri Trubarju še ni. Res da kakih večjih poskusov zamenjave *u*-ja iz cirkumflektiranega *o* z *o*-jem tudi pri drugih protestantih — razen pri Krelju (in seveda pri Juričiču, ki meša slovenščino s hrvaščino) — nimamo. Vendar ni več take doslednosti,²⁰ da bi se mogli povsem zanesti na njihovo pisavo, posebno ker nastopi po Trubarju še nov moment, ki večkrat zamegli resnično stanje, namreč tradicija. Le pri Tulščaku je pri besedi *modrost* skoraj dosledno taka razporeditev refleksov kot pri Trubarju: *Modroft* 5 a, 29 b, 51 b, 54 b, 98 b, 99 b; *modroft* 38 b, 95 a; *Modrufti* 44 b, 75 a, 92 b, 105 a; *modrufti* *8 b, 12 a, 20 a; *modruftio* 23 b, 106 b; le enkrat ima *modruft* 3 b. Za druge primere tega tipa prim. pri Tulščaku: *norroft* 39 a, 62 b, 104 b, 107 a; *vrozhuft* 56 b; *vrozhufti* 48 b; *Vfigamogozhoft* 3 a; *vfigamogozhoft* 5 a, 59 b; *globokuft* 84 a; *globokufti* 115 a; *oftruft* 28 a; *viffokufti* 52 b; po oblikah bi spadal v ta tip tudi primer *hitroft* »zvitost« 88 b; *hitruftio* 28 b. Tudi pri drugih primerih je Tulščak precej podoben Trubarju, čeprav pri nekaterih primerih ni preveč zanesljiv, tako ima na primer: *slobnufti* 7 b poleg *slobnofti* 9 b; *skriuunft* 45 a, 46 a; *skriuunfti* 45 a, 96 b poleg *skriunofti* 94 b. Toda upoštevati je treba, da ima enkrat tudi Trubar *Skriuonofti* in da tudi Dalmatin piše v tej

¹⁸ Prim. Rigler, JiS II, 306.

¹⁹ Čeprav ima pri podobnem tipu pri moških samostalnikih premikanje akcenta pretežno še ohranjeno; prim. npr.: *skurenom* NT I₁ m 4 b; Ps 50 a; poleg *skorenom* TDP A 2 b; *Vkulu* KDI 306; *vkullu* Post I 18 ipd.

²⁰ O doslednosti pisave *u* za cirkumflektirani *o* bom pisal še na drugem mestu. Dalmatin tudi še precej dosledno piše *u* za *o*, vendar ne več s tako doslednostjo kot Trubar. Redno (izjema so prva dela) je že začel pisati *o* v svojilnih zaimkih, v glagolu *pojti*, zamenjuje tip *blagum* — *blagom*, za kar je imel najbrž oporo v dialektu, večkrat vnese *o* v opisnem deležniku glagolov s pripono *i* (najpogosteje pri glagolu *govoril* in v zgodnejših delih) in včasih v sufiksu -ost. Drugod je zamenjava *u*-ja z *o* redka, vendar dobimo tudi take primere (za katere pa je možno, da jih bo treba tudi drugače razlagati) kot *Bugobe* Bibl I 21 a, 56 a, 57 a ipd.

besedi večinoma o. Dalmatin je precej mešal. Kaže, da je uvajal več *o-jev* v sufiks *-ost*, kot jih je govoril. Prim.: *modruft* Sir. 5, 7 (2-krat), 27, 61, 62, 74, 77, 78 (2-krat), 85, 99, 101, 134, 167, 176, 185, 186, 192, 225, 226 (2-krat), 227 (2-krat); Bibl I 317 a, 317 b, 318 a, 320 b, 321 a, 321 b (2-krat), 322 a, 323 a, 324 b, 325 a, 325 b (2-krat), 327 a, 327 b, 331 a (2-krat); *Modruft* Sir. 1, 4 (2-krat), 5, 7 (2-krat), 15, 17, 43, 139, 201, 235; Bibl I 317 b, 318 a (2-krat), 319 b (3-krat), 325 b, 331 a, II 139 a, 139 b (2-krat), 142 b, 143 a; itd. poleg *modroft* Bibl I 56 a, 59 b... 317 a, 317 b (2-krat), 318 a, 318 b, 320 a, 320 b; *Modroft* Bibl I 317 a, 318 a (2-krat) ter *modrufti* Sir. 2, 59, 60, 66, 103, 139, 144, 159, 168 (2-krat), 197; Bibl I 321 b, 323 a, 325 b, 326 a, II 153 b, 159 a (2-krat), 159 b; *Modrufti* Sir. 1, 2, 4, 6, 7 (2-krat), 25 (2-krat), 27, 223 (2-krat); Bibl II 159 a, 159 b (2-krat), 153 b (2-krat), 154 a (3-krat), 154 b, 156 a (3-krat), poleg *modrofti* Bibl I 53 b, 319 a, 320 a, 327 b; *Modrofti* Sir. 6; Bibl II 154 a; *s' modruftjo* Bibl I 59 b poleg *s' modroftjo* Bibl I 56 a. Tudi pri drugih primerih je pri Dalmatinu precej mešanja, prim.: *Vrozhuft* Pent 7 b (isto v Bibl I 6 a); *od vrozhofiti* Pent 29 a (isto v Bibl I 21 a); *Globokufti* Pent 61 b (isto v Bibl I 44 b); *Globokofiti* Pent 1 a, 7 a (isto v Bibl I 1 a, 5 b) ipd. Z gotovostjo se ne dá sklepati, kaj je govoril. Verjetno je o pisan le po analogiji na nenaglašene primere, deloma tudi po tradiciji, saj je iz Trubarja poznal to menjavanje, samo da je Trubar imel pravilno razvrstitev refleksov, Dalmatin pa je nima. Zaradi tega lahko sklepamo, da ni imel več enake razporeditve sufiksa *-ost* : *-ust* kot Trubar, temveč mlajšo, ko so analogije najbrž že izenačile akcent v vsej fleksiji. To, da je npr. Dalmatin popravil *modruft* Sir. 4 > *Modroft* Bibl II 154 a, *nemodruft* Sir. 78 > *nemodroft* Bibl II 160 b so najbrž bolj slučajnosti; posebno ko vidimo, da je v Bibl III, čeprav je imel pred seboj Trubarjev prevod z oblikami *modroft* NT I₂ 35, *Modroft* NT I₂ 40, 30, vendarle zapisal *modruft* 9 a, 10 a, *Modruft* 8 b. Če primerjamo popravke v novih izdajah, vidimo, da gredo v glavnem v smeri proti *u*: *mladofti* Sir. 30; Pent 7 b, 41 b > *mladufti* Bibl II 156 b; Bibl I 6 a, 29 a; *britkofit* Pent 50 a > *britkuft* Bibl I 35 b; *Globokofit* Pent 61 b > *Globokuft* Bibl I 44 b; *vrozhofitio* Sir. 60 > *vrozhuftjo* Bibl II 159 a; *shirokofit* Pent 23 a > *shirqkuft* Bibl I 17 a. Če je v Sir., ki je prvi Dalmatinov tisk, razmeroma dosti *u-jev*, to ne moti, kajti Sir. ni bil prvi preveden.

Pri tipu *módrost modrôsti* je po analogiji prevladala v glavnem akcentuacija stranskih sklonov, le izvedenke od deležnikov na *-án* (prim.: *neugnánost*, *razuzdánost*, *udánost*) — kjer bi pričakovali v genitivu po-

dobno kot pri *modrôsti* akcentuacijo **udanôsti* — so posplošile nominativni akcent. To zato, ker je bila akcentuacija participa (kot cele kategorije) tako močna, da jih je akcentsko pritegnila, posebno ker gre v teh primerih za mlade tvorbe. Isti problem je pri deležniku na -en, kjer je k *poštên* prav tako *pošténost pošténosti*, le pri *učên* imamo *učenôst učenôsti*, ko gre za razmeroma frekventno besedo in najbrž razmeroma staro tvorbo. Pri deležniku na -č se je do zdaj akcent na sufiksu v glavnem tudi že izgubil, a pri Trubarju je še *vročôst*, *vsegamogočôst* (primere glej zgoraj).

Ko v tretjem tipu (*modrost*) ni bilo več razlike v akcentuaciji nominativa in stranskih sklonov in ko se v prvem tipu (*mladost*) akcent v predložnih zvezah in v nekaterih sklonih ni več premikal, sta v slovenščini ostala samo še dva tipa: s posttoničnim *ost* in z naglašnim *-ôst*. Prvega so imele izvedenke iz staroakutirane ali večzložne cirkumfektirane podstave, drugega pa izvedenke iz cirkumfektiranih enozložnic (oziroma dvozložnic, če je bil v drugem zlogu refleks polglasnika) in izvedenke iz akutirane podstave, ki je imela novejši akut zaradi premika akcenta s končnega zloga. Ker se je skrajšani stari akut v nezadnjih zlogih podaljšal, je pri večzložnicah sovpadel s tistim akutom, ki je nastal po premiku. Sovpadli so torej adjektivi kot *nizek* in *móder* (shr. *nízak* in *múdar*), s tem pa je bila dana možnost analogičnih vplivov pri akcentuaciji abstrakt (in zlasti še pri novih tvorbah)²¹ tipa *nízkost* in *modrôst*. Tako je lahko analogično nastopilo *nízkôst*.²² Natančno zasledovati tega pravzaprav ne moremo, kajti za večino pridevnikov — zlasti še za one na -en in -ak — ni mogoče zanesljivo ugotoviti prvotne akcentuacije, saj so analogije vse premešale. Tako je ne samo v sloven-

²¹ Sufiks -ost se namreč razširja. Pri Trubarju še ni tako prevladoval kot danes (v centralnih narečjih). Že zgoraj so navedene dublete *šibkost* in *šibkota* (op. 10). Za neustaljenost tedanjih abstrakt (razen seveda pri nekaterih zelo frekventnih primerih) prim. še: *krotkota* Pav 31 b; NTPD 136; CNT II 196; *krotkoto* Pav 14 b, 79 b; CNT II 174, 261; *vtihoti inu vkrotkuti* Art 24 a poleg *krotkuft* Pav 40 a; *krotkusT* CNT II 207; *Shirokota* PDL 63 a; *shirokota* Pav 13 b poleg *shirokoft* NTPD 481; ali pa *tihuft* Mat 18 b; NT I 21, kar je v istem tekstu v poznejši izdaji spremenil v *tihota* CNT I 29, poleg *tihota* že tudi v NT I 2 107. Abstrakta na -ota so pri Trubarju sploh precej pogostna, prim.: *višfokota* NT II 14 b; Pav 13 b; NTPD 481; *globokota* NT II 14 b; *dragota* NT II 24 a; *Scopota* PDL 67 a; *glihota* PDL 66 a (2-krat) itd., pa tudi na -oba, prim.: *oſtrobo* NT II 19 a; CNT II 40; *Oſtrobo* NT II 19 a; CNT II 40.

²² Akcent *nízkôst* ima Pleteršnik, s. v., medtem ko ima SP 1950 in 1962 *nízkost*.

ščini, ampak tudi v srbohrvaščini in ruščini, tako da nam skoraj nobena primerjava ne pomaga. Pretirano daleč analogija tipa *nízkost* > *nízkôst* ni šla.²³ S sekundarnim akcentskim premikom so nastopile še nekatere stične točke: po regularnem (že iz stranskih sklonov posplošenem) *visôkost* od adjektiva *visôk visôka, zelenôst*²⁴ od *zêlen zelêna* ipd. je nastalo tudi k *vêlik velíka velikôst* namesto prejšnjega *velíkost*, kar ima še Trubar: *velikoft* Pav 9 b, *velikosT* KDI 158 (2-krat), CNT II 168, *uelikofti* NT I, 16, *velikofti* Art 61 a; Tulščak: *velikoft* 6 a in Dalmatin: *velikoft* Bibl III 104 b, *velikofti* Pent 13 b; prav tako pa tudi k *dêbel debêla debelôst*, medtem ko beremo pri Trubarju še *debbellofti* Ps 131 b (to je *debêlosti*) in pri Dalmatinu Bibl I 297 b *debelofti* — seveda Dalmatinova pisava ni preveč zanesljiva. Malo težje je razumljiva analogija pri *veselôst* (poleg regularnega *vesêlost*), vendar so stične točke s prejšnjimi primeri vsaj v določni obliki. Pogostejše so najbrž nastopale analogije v smer tipa *nízkost*. Novejše tvorbe iz akutiranih večzložnih pridevnikov imajo na splošno akcent pridevnika: *smêšnost, strâšnost, ponôsnost, svobôdnost* itd., toda *lastnôst*. Seveda ne vemo povsem točno, kakega izvora je akut v slovenskih pridevniki *smêšen* itd. Pri živi ljudski tvorbi *neúmnost* je treba najbrž že pri pridevniku izhajati iz novega akuta **neúman* (prim. shr. *ûman ûmna* verjetno iz **úmna* k *ûma*), tako da je akcent *neúmnost* povsem regularen.

²³ Včasih predstavljajo nekateri zapisi pri starejših piscih, ki naj bi kazali na akcentuiran *-ost*, bodisi s pisavo *-ust* ali akcentuiranim *-ôst*, lahko samo piščevo maniro, ki ni imela vedno podlage v izgovoru. Tako npr. navaja Valjavec, Rad JAZU LX, 1882, 16–26, iz Škrbinca oblike kot: *nečístôst, nevošljívôst, pozabljívôst* itd., ki se sicer že njemu zdijo večinoma neobičajne, vendar ne dvomi v njihovo verodostojnost. Toda Škrbinec akcentuira razne sufikse ali končnice, ki so v določenih besedah res naglašeni, pogosto tudi v drugih besedah, ko na njih ni naglasa, in obratno akcentuira koren ob naglasu na sufiksu ali končnici: tako npr. piše: *odlašhánja* I 6; *potepánje* II 10; *vupánja sa ispelizhánje* I 522; *lakóte* I 522, *zhakál, al savupál* I 518; *ípazhénih* I 521; *prejemajó* I 7; *mujajó* I 7; *nadlogáh* I 522; *pred Bogám* I 7; *nímájo* I 514, II 9 (2-krat); *popolnáma* »popolnoma« I 521, II 2; *popolnomášt* II 4 (*-ast* po vplivu adv. *popolnoma*); *ne popolnomášti* »nepopolnosti« I 516; *go'pódar* I 515; *go'pódarji* II 10; *go'pódine* »gospodinje« II 10; *Bóga* (gen. sg.) I 8 (2-krat), 15, 17; *plázhila* I 516; *njégove* II 1; *mózhnejši* II 2; *mládenzh* »mladenič« II 6; *vuzhéniki* II 6; *gré'hili* I 515; *govóri* (3. sg. pres.) I 520; včasih ima tudi dva akcenta *govórjénje* I 521; *pokóri* (3. sg. pres.) II 6; *sarózhí* (3. sg. pres.) II 7; *vúzhí* I 1 itd. Škrbinčeve akcente je torej treba v vseh primerih izločiti iz upoštevanja pri obravnavanju slovenskega akcenta in je njihovo navajanje in upoštevanje v Valjavčevih akcentoloških študijah ne samo odveč, ampak celo škodljivo, saj ustvarjajo napačno podobo slovenske akcentuacije.

²⁴ Obliko s tem akcentom navaja Pleteršnik II, 912.

Najmlajše in tudi najbolj lokalne so analogije tipa *starôst* namesto *stârost*. Nastopile so lahko tam, kjer so staroakutirani adjektivi tipa *stâr stâra -o* prišli pod vpliv cirkumflektiranih tipa *mlâd mlâda mladô* in se je začelo analogično naglaševati *starô* (ter seveda tudi v plur. *stârî* itd.). To analogijo so sprožile enakšne femininske oblike, kar nam dokazuje to, da do nje ni prišlo pri tistem tipu, ki ima v fem. sg. cirkumfleks (*sîl sîta sîto*). Samo pri izvedenkah od tistih adjektivov, ki so to analogijo poznali, je nato lahko nastopila tudi analogična akcentuacija na sufiksu -ost. Nekoliko izstopa iz tega oblika *dolgôst*, ki je bolj razširjena (že pri Trubarju *dolguft* NTPD 481), toda tu je treba upoštevati, da je sonantni *l* v nekaterih dialektih (zlasti centralnih) razpadel na *əl* tudi pod kratkim akcentom in s prehodom v *ou* navadno ni bilo na njem več kvantitetnih razlik, tako da je *dôuk* »dolg«² predstavljalo enako akcentuacijo kot *mlâd*.

Akcenti pri sufiksu -ost tedaj niso plod slučajnosti, temveč so dobro utemeljeni.

Резюме

В статье рассматривается акцентуация суффикса -ost. В акцентуации этого суффикса следует исходить из трех типов, а именно смотря на деривацию от циркумфлектированной, акутированной и окситонированной основы. Последние остатки всех трех типов находим в словенском языке еще в 16 веке у Трубаря. Позднее из-за расширения единственного ударения во всей флексии создались два типа: смотря на акцентуацию суффикса совпали тип с первобытно циркумфлектированной и тип с первобытно окситонированной основой. При этом получились некоторые совпадения с акутированной основой, что обусловило отдельные переходы из одного типа в другой и создало некоторые новые акцентные возможности у более новых образований.